

Otto Lenel, *Palingenesia Iuris Civilis — iuris consultorum reliquiae quae Justiniani digestis continentur ceteraque iuris prudentiae civilis fragmenta minora secundum auctores et libros disposuit...*

Lorenz E. Sierl, *Supplementum ad Ottonis Lenel Palingenesiam Iuris Civilis ad fidem papyrum disposuit...* Vol. I, II. Graz 1960. (Unveraenderter Abdruck der 1889 in Leipzig bei Bernhard Tauchnitz erschienenen Ausgabe, vermehrt um das Supplementum von L. E. Sierl)

Spośród bogatej twórczości piśmienniczej prawników rzymskich okresu przedklasycznego i klasycznego zaledwie znikoma ilość dzieł (nie licząc: Gai Inst., Ulp. Reg., Paul. Sent.) dotarła do nas w swej pierwotnej formie, niezależnie od justyniańskich *Digestów* i innych dzieł starożytnych¹. Że twórczość ta była ogromna, świadczy o tym chociażby konstytucja Justyniana *Tanta*, według której dla opracowania *Digestów* miano przewertować 2000 libri (około 3 000 000 wierszy). Do *Digestów* wykorzystano 150 000 wierszy, a więc 1/20 całości posiadanego materiału². Nic zatem dziwnego, że jednym z ważnych zadań romanistyki, podejmowanym już w XVI wieku³, jest rekonstrukcja dzieł, które jako fragmenty (cytaty lub omówienia) znajdują się w starożytnej literaturze nieprawniczej, przede wszystkim jednak w literaturze prawniczej — *Digestach* Justyniana.

¹ Wyczerpujący wykaz dzieł prawniczych, które zachowały się niezależnie od *Corpus Iuris Civilis* podaje L. Wenger, *Die Quellen des roemischen Rechts*, Wien 1953, s. 523—529.

² L. Wenger, op. cit., s. 530, przyp. 457. Same tylko dzieła Labeona, Pomponiusza, Paulusa i Ulpiana oblicza się łącznie na 1200 libri, a więc około 120 tomów in 80 naszego formatu. To stanowi podobno mniejszą część całego dorobku prawniczej myśli Rzymian.

³ Zainteresowania te powstały pod wpływem odrodzeniowego nawrotu do klasycyzmu. Do pionierów należą: Thomas Diplovatatus, *De claris iuris consultis I* (ed. Kantorowicz — Schulz 1919); Jacques Labitte, *Index legum*, Paris 1557; Antonio Augustin, *De nominibus propriis τοῦ πανόδέκτου Florentini*, Tarragona 1579; J. W. Freymon, *Symphonia iuris utiusque chronologica*, Frankfurt 1574; A. Wieling, *Jurisprudentia restituta*, Amsterdam 1727; C. F. Hommel, *Palingenesia*, Leipzig 1768; Z wymienionych autorów jedynie ostatni zebrał i drukował teksty fragmentów, nie poprzestając na samych zestawieniach indeksowych. Rezultat badań palingenetycznych przed Lenelem był jednak znikomy. Powstałe dzieła były stosunkowo prymitywne i miały raczej charakter prac wstępnych, przygotowawczych do właściwej *Palingenesia Iuris Civilis*. Por. Fr. Schulz, *Geschichte der roemischen Rechtswissenschaft*, Weimar 1961, s. 166.

W tych ostatnich, dzięki zachowanym inskrypcjom, można było odtworzyć z dość obfitego materiału dzieła poszczególnych prawników i zrekonstruować ich pierwotną postać z podziałem na księgi — libri. Aby osiągnąć zamierzony cel, należało niejako wracać się tą samą drogą, którą niegdyś naprzód postępowała komisja kodyfikacyjna Justyniana. Takiego regresu dokonał Otto Lenel w swej żmudnej pracy, w wyniku której otrzymaliśmy dzieło o znaczeniu fundamentalnym dla wszelkich badań naukowych w zakresie prawa rzymskiego — *Palingenesia Iuris Civilis*. W niej to na nowo przemawiają sami prawnicy rzymscy. Pozwala ona zobaczyć, na ile jest to dla nas możliwe, obraz ówczesnego dzieła jurysprudencki rzymskiej, a równocześnie pozwala nam obliczyć wielkość strat tej olbrzymiej części, której już nie mamy.

Palingenesia Iuris Civilis Lenela jest dziełem niezastąpionym w pracowni naukowej każdego romanisty również dlatego, że stanowi punkt wyjścia dla tak istotnych dziś w romanistyce badań nad pierwotną treścią źródeł prawa. Tu i tam zaznaczył autor w odnośnikach, że dany tekst, jego zdaniem, jest interpolowany lub glosowany. Stanowi to jednak zaledwie znikomą część tego, co od chwili ukazania się *Palingenesia Iuris Civilis* dokonano w tej dziedzinie korzystając z usług tego właśnie dzieła.

Młode pokolenie romanistów już od dawna odczuwało brak reedycji znakomitego dzieła Ottona Lenela. Z wielką radością należy zatem powitać nowe wydanie *Palingenesia Iuris Civilis*, które ukazało się nakładem Akademische Druck- und Verlagsanstalt (Graz — Austria). Jest ono niezmiernym odbiciem pierwszego wydania *Palingenesia Iuris Civilis*, które ukazało się w Lipsku 1889 r.

W ciągu 70 lat dzielących pierwsze wydanie od drugiego w Graz, znajomość źródeł prawnych uległa wzbogaceniu. Dość liczne fragmenty twórczości jurystów rzymskich znaleziono w papirusach i pergaminach.

Wydawca nowej *Palingenesia Iuris Civilis* nie mógł przejść obojętnie obok zagadnienia papirologii i jej znaczenia dla poszerzenia znajomości pism prawników rzymskich. W drugim tomie na 23 stronicach zostało zawarte *Supplementum ad Ottonis Lenel Palingenesiam Iuris Civilis*. Autor tego uzupełnienia Lorenz E. Sierl przebadął wszystkie papirusy znalezione po r. 1891 i zebrał zawarte w nich fragmenty dzieł prawników rzymskich⁴. W uporządkowaniu zebranego materiału dla celów *Supplementum*, L. E. Sierl zachował układ stosowany przez O. Lenela w *Palingenesia Iuris Civilis*, nie chcąc wykraczać poza wyznaczone jej ramy. Z tej też racji nie wszystkie ze znalezionych fragmentów zostały zamieszczone w *Supplementum*⁵.

Tak na przykład nie wszedł do *Supplementum* bardzo cenny papirus Oxy. XVII 2103 (wydany przez Hunta: *The Oxyrinchus Papyri XVII Nr 2103*, w 1927 roku), który według Hunta pochodzi z połowy trzeciego wieku⁶. Zawiera on fragment Instytucji Gaiusa, IV, 57, 68—72a.

Podobnie ma się rzecz z innymi papirusami: papirus PSI XI 1182 odkryty w 1933 roku przez Medea Norsa, opublikowany po raz pierwszy przez

⁴ L. E. Sierl, *Nachtraege zu Lenel's Palingenesia Iuris Civilis anhand der Papyri*, Selbstverlag Fuerth/Bayern 1958.

⁵ *Palingenesia Iuris Civilis* Lenela obejmuje w pierwszym rzędzie wszystkie te teksty prawników, które znajdują się w *Digestach* Justyniana; również inne, które ponadto zachowały się, z wyjątkiem jednak: Inst. Gaiusa, Sent. Paulusa, Reg. Ulpiana, Frag. Dositheana, Frag. de iure fisci, oraz tekstów dotyczących prawa publicznego i sakralnego, a znajdujących się poza *Digestami*. Zob. Praefatio Ottonis Lenel in *Palingenesiam Iuris Civilis*, p. I.

⁶ Wydanie nowe, uzupełnione sporządził E. Levy, SZ. XLVIII (1928), s. 532—549; fira 2, vol. 2, s. 201n.

V. Arangio — Ruiz w tymże roku⁷. Papirus ten zawiera również fragmenty Instytucji Gaiusa, lib. III, 153—154, oraz lib. IV, 16—17, 17a—19 (tzw. Codex Florentinus), pochodzące z końca IV wieku lub, jak chcą inni, z początku VI wieku; także karta pergaminowa Cod. Leid. B.P.L. 2589 — zawierająca fragment z *Sententiarum receptorum libri quinque* Paulusa⁸.

Do *Supplementum* nie weszły zatem te papirusy, które zawierają fragmenty pewnych dzieł oraz fragmenty pewnych tekstów — dotyczących *ius publicum* i *ius sacrum*, których Otto Lenel postanowił nie uwzględniać w swojej *Palingenesia Iuris Civilis*.

Supplementum L. E. Sierla obejmuje w sumie 66 fragmentów, które były rozrzucone w 19 różnych papirusach. Najwięcej, bo aż 19 fragmentów dostarczył papirus PSI 1348 (*Pubblicazioni della Società Italiana, Papiri greci e latini*, Firenze 1949).

Zamieszczony w *Supplementum* indeks autorów poszczególnych fragmentów pozwala z łatwością zorientować się, co wniosła papirologia do nauki prawa rzymskiego w zakresie poznania i rekonstrukcji dzieł jurysprudencji rzymskiej. Indeks obejmuje w sumie 14 prawników. Na 66 umieszczonych fragmentów aż 24 należą do Ulpiana, 10 do Paulusa, 4 do Papiniana, 2 do Pomponiusza. Nieznanego autorstwa jest 11 fragmentów.

Dzieło L. E. Sierla jest przejrzyste i w pełni dostosowane do założeń, na jakich oparł się Otto Lenel przy opracowywaniu *Palingenesia Iuris Civilis*. Dzięki *Supplementum* monumentalne dzieło O. Lenela zostało uaktualnione o dorobek naukowy całych 70 lat. Z tym większą zatem radością należy powitać nowy nakład *Palingenesia Iuris Civilis*, którego zewnętrzna szata jest bardzo staranna i w pełni zadowalająca.

Ks. Franciszek Wycisk SAC

---

⁷ Ed. princeps V. Arangio-Ruiz, w „Pubblicazioni della Società Italiana per la ricerca dei papiri greci e latini in Egitto“, 11(1935), 1—52; Ed. emendata, idem w „Bulletino dell'Istituto di diritto romano“, 1 (N. S. 1935) 570—624; FIRA², vol. 2, s. 195 n.

⁸ *Fragmentum Leidense Pauli Sententiarum*, ed. princeps M. Dawid, H. L. W. Nelson, w „Studia Gaiana“, IV (1956) 1—24.